

H. J. Horn, met medewerking van D. de Witt, *The Golden Age revisited. Arnold Houbraken's Great theatre of Netherlandish painters and paintresses* (2 dln.; Doornspijk: Davaco, 2000, 985 blz., €177,-, ISBN 90 70288 66 4).

De groote schouburgh der Nederlantsche kunstschilders en schilderessen verscheen tussen 1718 en 1721. Arnold Houbraken publiceerde daarin honderden levensbeschrijvingen van Noord- en Zuidnederlandse kunstenaars plus enkele Duitse. Het boek verscheen in drie delen, waarvan een na zijn dood in 1719. Houbraken was zelf een niet onverdienstelijk schilder, die eerst in Dordrecht woonde (waar hij een opleiding genoot bij Samuel van Hoogstraten) en na 1710 in Amsterdam. Daar was burgemeester Jonas Witsen tot zijn overlijden in 1715 zijn beschermheer. Houbrakens boek met zijn vele gegevens over schilders, die hij soms zelf had gekend, is nog steeds onmisbaar. Maar tot voor kort waren vele kunsthistorici nog niet gewonnen voor zijn sappig geschreven stukken vol anekdotes en exemplarische verhalen, die zij niet serieus wensten te nemen. Recentelijk blijkt er echter, onder andere door het werk van M. J. Bok, meer 'waar' te zijn van wat Houbraken neerschreef dan men aanvankelijk had gedacht. Inderdaad kan de ideeënhistoricus ook uit onwaarschijnlijke vertellingen veel over diens opvattingen concluderen. Kunsthistorici zitten verder met een ander probleem: velen zien in Houbraken slechts een middelmatig vertegenwoordiger van het Franse classicisme, die bovendien scherpe kritiek op Rembrandt had. Er is dus een stevige discussie over Houbraken gaande tussen geleerden als P. Hecht, B. Cornelis, H. Perry Chapman en M. J. Bok. Hier komt nu de bijna duizend bladzijden tellende monografie bij van Hendrik Horn, hoogleraar kunstgeschiedenis aan Guelph University in Ontario, die in de jaren zestig in Utrecht studeerde.

Betekent dit boek nu een bijdrage tot onze kennis van Houbraken? Ja en nee. Horn wil Houbraken aan de hand van diens geschriften vooral als denker introduceren en niet zozeer als kunstenaar. Dat is een vruchtbare benadering. Welke ideeën had Houbraken op theologisch gebied, hoe dacht hij over de theorie van de kunst, diverse stijlen en de biografische benadering van zijn onderwerp? Het komt erop neer dat Horn in veertien essayistische hoofdstukken diverse facetten van het grote boek presenteert. Houbraken was naar Horns terechte mening in zijn geschriften een door Spinoza beïnvloede deïst, die God als de grote gangmaker zag, maar Hem verder niet liet optreden in het leven hier op aarde, waar de Fortuna heerste. Horn spreekt er herhaaldelijk zijn verbazing over uit, dat Houbraken niet in predestinatie en andere leerstellige opvattingen van het calvinisme geloofde. Dit had eveneens zijn uitwerking in Houbrakens kunsttheorie wat betreft zijn voorkeur voor genres: de historieschilderkunst stond bovenaan, stillevens onderaan. Immers in de schilderkunst moest naar classicistisch voorschrift de nadruk liggen op de menselijke emoties, want deze konden de mens bijstaan in het doorgronden van de bedoelingen van de grote Schepper. En juist kunstenaars waren in dit opzicht naar het oordeel van Houbraken bijzonder bevoorrecht. In zijn algemeenheid lijkt dit deze ideeënhistoricus een zeer aantrekkelijke interpretatie.

Jammer genoeg heeft de auteur honderden bladzijden met herhalingen en vol ellenlange vertaalde citaten nodig om ons dit te doen geworden. Zijn excuus is dat er geen Engelse vertaling van Houbrakens grote boek bestaat, maar de lezer is geneigd hem toe te roepen: had je dan tot dat werk beperkt. Nu is het boek een monument van zelfoverschatting geworden. Horn heeft namelijk geen idee van het karakter van de (vroeg) Verlichting in Nederland, kent noch de literatuur op het gebied van de ideeëngeschiedenis noch op het gebied van de geschiedenis van de geschiedschrijving (dat wil zeggen levensbeschrijving) en haalt daarom van alles door elkaar. Zo is Houbraken een christelijke humanist, een neostoïcüs en een verlichter. Hij is soms verward maar ook wel uiterst scherp in zijn beroep op de rede. Dat is nog niet alles want Horn

verdedigt Houbraken als een fantastisch, onvergelykelijk schrijver, die met zijn deïstische overtuiging vlak bij de natuurfilosofie van Vincent van Gogh stond, ja zelfs een proromanticus was (442) en met zijn 'flexible intellect ultimately triumphs.' (455) De vergelijkingen die Horn trekt doen het misschien goed bij 'undergraduates' maar passen echt niet in een wetenschappelijk werk. Bijvoorbeeld: Houbraken 'introduced theory much like modern potboilers throw in sex, on a fairly regular, but still unpredictable basis. The difference is that someone like Harold Robbins (1916-1997) [iedereen krijgt zijn jaartallen in dit boek] counted on his erotic material to revive the flagging interest of his reader' terwijl Houbraken dat niet op die manier deed. (171) Zijn boek leek op het dagboek van Samuel Pepys (163), hij liet zien hoe reislustig de kunstenaars waren, een reislust, die een 'Jack Kerouac (1922-1969) [liet] cry voor mercy.' (239) Gelukkig gaf Houbraken geen verklaring voor de economische opbloei in Europa door middel van de Weberthese en gelukkig leefde hij ook vóór Marx en Darwin, zodat hun theorieën zijn werk niet konden beïnvloeden. (682) Kortom Horn wil hedendaagse problemen via het vermeende gelijk van Houbraken behandelen en daarbij ook nog zijn eigen hiermee overeenstemmende opvattingen. Dit alles gaat gepaard met eindeloos gepolemiseer in tekst en noten tegen marxisten en feministen en andere aspecten van de Amerikaanse academische cultuur.

Het opvallende aan dit boek is niet alleen dat Horn Houbraken naar zich toeschrijft, maar — erger — zichzelf zeer opzichtig op de voorgrond plaatst. In 1996 werd hij tijdelijk blind aan zijn rechter oog. Houbrakens sombere kijk op het leven werd voor hem bevestigd toen plotseling zijn 'first cousin, first love...' overleed, dit alles in de Inleiding. Hij was van plan met dit boek 'like a heat-seaking missile' (9) antwoorden op verschillende vraagstukken te zoeken en 'I am at the same ripe age at which Houbraken died...' In antwoord op een these van Bok wordt ons medegedeeld, dat het schilderwerk van de hand van Horns grootvader nog in goede staat verkeert. (103) Als Houbraken een anekdote vertelt over een kunstenaar die in het buitenland zijn Nederlands is verlerd, heeft Horn ook een neef gehad, die dat overkomen is. (278) En Houbraken troost hem: 'when sleep won't come or Terminus grins at me from behind the television at the foot of my bed, it is Houbraken's view of the world and life ... that might just be of comfort to me.' (620) Tenslotte nog een laatste: 'My own name amongst the Bentvueghels (a student society of the sixties at the institute for Art History at the University of Utrecht) is 'Hillbilly.'" (778, noot 61) Het is treurig dat hier zoveel ruimte moet worden gegeven aan deze zeer opdringerige kanten van de tekst. Deze lezer wil dat gewoon allemaal niet weten en hij verbaast zich er geweldig over dat dit kostbare boek in deze vorm is verschenen, en met subsidie van de stichting Charema. Een ervaren redacteur had van het manuscript misschien nog iets goeds kunnen maken. Nu is er een amorfe, in zijn breedvoerigheid en wonderlijkheid niet door te komen tweedelige pil ontstaan. Helaas, een gemiste kans.

E. O. G. Haitsma Mulier

F. Hemsterhuis, *Wijsgerige werken*, M. J. Petry, ed. (Budel: Damon, Leeuwarden: Fryske Akademy, 2001, liv + 867 blz., ISBN 90 5573 228 1 (Damon), ISBN 90 6171 916 X (Fryske Akademy)); J. van Sluis, *Bibliotheca Hemsterhusiana. Het boekenbezit van Tiberius en Frans Hemsterhuis, met genealogie en bibliografie* (Budel: Damon, Leeuwarden: Fryske Akademy, 2001, 296 blz., ISBN 90 5573 229 X (Damon), ISBN 90 6171 917 8 (Fryske Akademy)).

Frans Hemsterhuis (1721-1790) was de zoon van Tiberius Hemsterhuis, hoogleraar Grieks aan de Leidse universiteit. Die zoon haalde in tegenstelling tot zijn vader nooit een academische